

УДК 347.1

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2025.3.24>**О. В. Кузьменко**

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права
ПВНЗ «Європейський університет»
ORCID ID: 0000-0002-6117-523X

В. К. Антошкіна

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри права
ПВНЗ «Європейський університет»
ORCID ID: 0000-0003-2136-3073

БАЗИ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ЯК ПРЕДМЕТ ЦИВІЛЬНОГО ОБІГУ: ПРАКТИКА СУДУ ЄС

Стаття присвячена дослідженню практики Суду Європейського Союзу щодо баз персональних даних. Основні положення цивільного законодавства дають можливість зробити висновки, що бази даних можуть передаватися на підставі відповідних договорів, однак їх продаж вимагає явної згоди суб'єкта персональних даних. На практиці, це призводить до того, що під час оформлення згоди на обробку персональних даних компанії намагаються включити туди максимально можливу кількість варіантів, в тому числі і передачу третім особам, що призводить до порушення принципу пропорційності.

Зазначено, що Закон України «Про авторське право і суміжні права» у визначенні баз даних охоплює як цифрові, так і неелектронні бази, але акцентується саме на цифровій природі об'єкта. Крім того, він запроваджує подвійний режим охорони: авторське право та право особливого роду (*sui generis*).

Зроблено висновок, що Суд Європейського Союзу сформував збалансовану позицію щодо цивільного обігу баз даних клієнтів: 1) згода суб'єктів даних перестала бути обов'язковою умовою у двох великих категоріях випадків (публічний інтерес та легітимний комерційний інтерес); 2) продаж баз клієнтів став звичайною цивільно-правовою операцією, яка підпорядковується загальним принципам GDPR і не потребує індивідуального дозволу кожного суб'єкта. Ці положення суттєво відійшли від моделі «жорсткого контролю згоди» (яка домінувала раніше) до моделі «пропорційного балансу інтересів», що робить європейський ринок даних значно привабливішим для легального обігу баз клієнтів порівняно з періодом одразу після набрання чинності GDPR. Однак на сьогодні важко зробити висновки, чи є це зламом чергової парадигми, чи все ж таки ці випадки є точковим вирішенням проблем, оскільки цифровізація суспільних відносин повинна вимагати посилення заходів захисту суб'єктів персональних даних.

Саме тому Україна має прийняти до уваги зазначені тенденції і актуалізувати національне законодавство до озвучених в статті викликів. А отже, на думку авторів, доцільним є прийняття змін в Закон України «Про захист персональних даних» щодо регулювання цивільного обігу баз даних, які містять персональні дані.

Ключові слова: персональні дані, цивільний обіг, захист даних, Загальний регламент захисту даних (GDPR), судова практика, Суд ЄС.

Постановка проблеми. У сучасному цифровому суспільстві бази персональних даних стають ключовим активом для компаній, таких як телекомунікаційні провайдери, роздрібні мережі та фінансові установи.

При цьому основні положення цивільного законодавства дають можливість зробити висновки, що бази даних можуть передаватися на підставі відповідних договорів, однак їх продаж вимагає явної згоди суб'єкта персональних

даних. На практиці, це призводить до того, що під час оформлення згоди на обробку персональних даних компанії намагаються включити туди максимально можливу кількість варіантів, в тому числі і передачу третім особам, що призводить до порушення принципу пропорційності. Проте останні дослідження висвітлюють невирішені питання щодо трактування баз даних як інтелектуальної власності або договірних активів, що часто суперечить вимогам конфіденційності.

Виявлені проблеми включають недостатнє забезпечення дотримання законодавства, відсутність єдиного реєстру баз даних та питання транскордонної передачі даних в умовах вступу України до Європейського Союзу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Правові аспекти регулювання існування баз персональних даних досліджували різні українські науковці, серед яких: О. С. Дяковський, який виділив характерні риси прояву захисту персональних даних [1]; Д. В. Карпенко, який сформулював систему суб'єктів прав на бази персональних даних [2]; В. І. Теремецький, який охарактеризував базу персональних даних як об'єкт цивільного права [3]; М. В. Різак та М. Ю. Колотило, які аналізували адміністративно-правові аспекти регулюванню обігу та захисту [4; 5] та інші. Що стосується зарубіжних вчених, то, зокрема М. Жорж та Г. Саттон аналізували відповідне українське законодавство [6]; а в США проводилось дослідження FTC щодо data brokers [7]. Однак, серед інших невирішеним лишається також питання відповідальності за відчуження баз даних без згоди суб'єктів персональних даних.

Мета статті – дослідити практику Суду Європейського Союзу для її подальшого використання в національному законодавстві щодо визначення баз персональних даних як предмету цивільного обігу.

Виклад основного матеріалу. Як нами вже було зазначено, актуальність досліджуваної проблеми зумовлена зростанням витоків даних. Так, за даними звіту Департаменту кіберполіції «викрадення баз даних» визначено як одну з основних кіберзагроз, визначаючи її як «несанкціоноване отримання доступу до систематизованої конфіденційної інформації про користувачів інтернету з метою подальшого продажу або використання у злочинних схемах». Також згадується «поширення особистих даних, що сприяє вчиненню майнових злочинів у кіберпросторі» та «кібервикрадення даних

(data breaches)» як глобальні загрози, які погіршують ситуацію в Україні [8].

У 2023 р. набув чинності новий Закон України «Про авторське право і суміжні права», який базу даних визначає як сукупність творів, даних або будь-якої іншої інформації у довільній формі, що розташовані у систематизованому або упорядкованому вигляді, що можуть бути доступні за допомогою спеціальної пошукової системи та/або на основі електронних засобів (комп'ютера) чи інших засобів [9]. Дане визначення охоплює як цифрові, так і неелектронні бази, але акцентується саме на цифровій природі об'єкта.

Крім того, ст. 21 зазначеного Закону присвячена праву на бази даних, якою запроваджує подвійний режим охорони:

1) авторським правом охороняються оригінальні бази, де добір та/або упорядкування вмісту є результатом творчої діяльності, тобто захищається структура, а не сам вміст;

2) правом особливого роду (*sui generis*) охороняються неоригінальні бази, згенеровані комп'ютерною програмою. Суб'єкт права особливого роду (*sui generis*) на неоригінальний об'єкт, згенерований комп'ютерною програмою, протягом строку дії права особливого роду (*sui generis*) має виключне право надавати іншим особам дозвіл на використання цього об'єкта будь-якими способами на підставі договору [9].

Слід також зазначити, що у разі якщо неоригінальний об'єкт, згенерований комп'ютерною програмою, є результатом використання об'єктів авторського права та/або об'єктів суміжних прав, відповідний суб'єкт користується правом особливого роду (*sui generis*) на такий неоригінальний об'єкт, за умови дотримання ним прав суб'єкта (суб'єктів) авторського права або суміжних прав, твір (твори) або об'єкт (об'єкти) суміжних прав якого зазнав (зазнали) використання у процесі генерування такого неоригінального об'єкта.

А у разі якщо неоригінальний об'єкт, згенерований комп'ютерною програмою, є результатом використання іншого охоронюваного неоригінального об'єкта, згенерованого комп'ютерною програмою, відповідний суб'єкт користується правом особливого роду (*sui generis*) на цей об'єкт, за умови дотримання ним прав суб'єкта (суб'єктів) на неоригінальний об'єкт, згенерований комп'ютерною програмою, неоригінальний об'єкт якого зазнав використання у процесі генерування нового неоригінального об'єкта [9].

Звичайно, новоприйнятий Закон України «Про авторське право і суміжні права» є гармо-

нізації українського законодавства з європейським. Однак, на нашу думку, він не розглядає особливості використання персональних даних в базах даних, отже не вирішує дилему, яка стоїть перед науковцями: чи є бази даних звичайним товаром у цивільному обороті чи об'єктом з обмеженим режимом через персональний характер?

Водночас, судова практика в Європейському Союзі (далі – ЄС) вже намагається знайти шляхи вирішення окреслених проблем, про що свідчать наступні судові справи у провадженні Суду ЄС (далі – Суд).

Наприклад, в провадженні Суду наразі знаходиться справа C-693/22, що стосується виконавчого провадження, в якому судовий виконавець продав базу даних боржника, яка містила персональні дані клієнтів (контактні дані, адреси тощо). Варшавський окружний суд звернувся до Суду Європейського Співтовариства з преюдиційним запитом щодо сумісності такого продажу з вимогами Загального регламенту захисту даних (далі – GDPR) без згоди суб'єктів даних. Запит стосувався Директиви 96/9/ЄС та статей 5(1)(а), 6(1)(а), (с), (е) і 6(3) GDPR, з акцентом на принцип законності обробки та публічний інтерес у примусовому виконанні судових рішень [10].

Суд ще не виніс остаточного рішення (станом на вересень 2025 р.), але висновок Генерального адвоката формує ключову позицію, яка, ймовірно, буде підтверджена. Суд тлумачить статті 5(1)(а) та 6(1)(с), (е) GDPR як такі, що не перешкоджають національному законодавству, яке дозволяє продаж баз даних з персональними даними в виконавчому провадженні без згоди суб'єктів, за умови:

(i) існування публічного інтересу (ст. 6(3) GDPR), наприклад, забезпечення виконання судових рішень для підтримки довіри до правосуддя;

(ii) пропорційності (принцип мінімалізації даних, ст. 5(1)(с) GDPR);

(iii) неможливості покладання на легітимний інтерес (ст. 6(1)(f) GDPR) для публічних органів [10].

Слід також зазначити, що публічний інтерес переважає приватні права, якщо продаж необхідний для оцінки активів боржника, але покупець повинен забезпечити подальший захист даних. Ця позиція підкреслює, що GDPR не блокує комерційний обіг баз даних у правозастосовчому контексті, але вимагає національних гарантій проти зловживань, балансу-

ючи Директиву 96/9/ЄС з правом на приватність (ст. 8 Хартії основних прав ЄС).

Крім того, якщо згадувати Хартію основних прав Європейського Союзу, то відповідно до її ст. 52 (1) обмеження щодо здійснення гарантованих Хартією прав і свобод і, відповідно, щодо здійснення права на захист персональних даних, допускаються тільки, якщо вони:

- передбачені законом;
- забезпечують дотримання суті права на захист персональних даних;
- є необхідними, відповідають принципу пропорційності;
- відповідають цілям загального інтересу, що визнаний Європейським Союзом, або є необхідними для захисту прав і свобод інших осіб.

Оскільки право на захист персональних даних є окремим основоположним правом у системі права ЄС, яке гарантується ст. 8 Хартії, будь-яка обробка персональних даних сама собою становить втручання в це право. Неважливо, чи мають відношення персональні дані до приватного життя особи, чи є вони чутливими, або чи відчули суб'єкти персональних даних будь-які незручності. Для того, щоб бути правомірним, втручання має відповідати всім умовам, передбаченим ст. 52 (1) Хартії [11, с. 47].

Важливою також є справа C-621/22: *Koninklijke Nederlandse Lawn Tennisbond v. Autoriteit Persoonsgegevens*, яка стосується тенісної федерації (KNLTB), що передала персональні дані членів (контакти, уподобання) спонсорам (компаніям з продажу спортивних товарів та азартних ігор) для маркетингу без згоди своїх членів [12]. Нідерландський суд (*Rechtbank Amsterdam*) наклав штраф, і справа дійшла до Суду Європейського Співтовариства з преюдиційним запитом щодо статей 5(1)(а) та 6(1)(f) GDPR, зокрема, чи може «чисто комерційний інтерес» слугувати законною підставою для передачі даних.

Суд постановив, що стаття 6(1)(f) GDPR дозволяє використовувати «легітимний інтерес» як підставу для передачі персональних даних, включаючи чисто комерційні інтереси (наприклад, продаж даних спонсорам для реклами), за умови, що вони не суперечать закону та проходять триступневий тест:

(i) інтерес є легітимним (не обов'язково закріпленим у законі, але законним, відповідно до вимог GDPR та справи *Google Spain*, C-131/12);

(ii) обробка (передача) необхідна для реалізації інтересу;

(iii) інтереси контролера переважають права суб'єктів даних (враховуючи очікування суб'єк-

тів, мінімалізацію даних та інформування за ст. 13(1)(d) GDPR) [12].

Тобто, Суд наголосив на пропорційності: передача законна, якщо дані мінімізуються, а суб'єкти поінформовані.

Аналіз цих справ дозволяє сформулювати системні висновки, які мають доктринальне та практичне значення для розуміння меж комерційного обігу баз даних клієнтів у праві Європейського Союзу на даний момент.

Продаж або передача бази даних клієнтів не є абсолютно забороненою дією в ЄС. Жодна зі справ не встановлює загальної заборони продажу чи передачі баз даних, що містять персональні дані. Навпаки, Суд чітко визнає, що така передача може бути законною за наявності хоча б однієї з підстав, передбачених ст. 6(1) GDPR (згода суб'єкта персональних даних, цивільно-правовий договір, законний обов'язок, публічний інтерес, легітимний інтерес). Це принципово відрізняє підхід ЄС від уявлення «приватності як абсолютного права».

Публічний інтерес може повністю витіснити вимогу згоди суб'єктів даних. Справа C-693/22 (продаж бази даних у виконавчому провадженні) [10] є прецедентом, коли вперше на рівні суду прямо визнано, що згода суб'єктів даних не потрібна, якщо продаж бази даних відбувається в рамках примусового виконання судового рішення і ґрунтується на національному законодавстві, що переслідує значний публічний інтерес (забезпечення ефективності цивільного процесу та довіри до правосуддя). Це найширше на сьогодні виключення із принципу згоди.

Новелою є також те, що чисто комерційний інтерес визнаний легітимним інтересом (ст. 6(1)(f) GDPR). Справа C-621/22 (KNLTB) [12] остаточно зламала консервативну позицію, за якою вважали, що «чисто економічний» або «маркетинговий» інтерес не може бути легітимним. Суд чітко вказав: комерційний інтерес є легітимним, якщо він не суперечить іншим нормам права ЄС; триступневий тест (легітимність – необхідність – баланс інтересів) є єдиним критерієм; суб'єктивні очікування особи щодо приватності знижуються, якщо вона вже перебуває у договірних відносинах із контролером.

Водночас, принцип пропорційності та мінімізації даних залишається ключовим запобіжником. У всіх справах суд наголошує, що навіть за наявності законної підстави (публічний інтерес чи легітимний інтерес) продаж/передача бази даних має бути:

– строго необхідною для досягнення мети;
– обмеженою мінімально необхідним обсягом даних;

– супроводжуватись технічними та організаційними заходами (анонімізація, псевдонімізація, обмеження доступу покупця).

Порушення цих принципів автоматично робить передачу незаконною, навіть якщо продавець має формальну підставу.

Висновки і пропозиції. Отже, можна зробити висновок, що Суд Європейського Союзу сформував збалансовану позицію щодо цивільного обігу баз даних клієнтів:

1) згода суб'єктів даних перестала бути обов'язковою умовою у двох великих категоріях випадків (публічний інтерес та легітимний комерційний інтерес);

2) продаж баз клієнтів став звичайною цивільно-правовою операцією, яка підпорядковується загальним принципам GDPR і не потребує індивідуального дозволу кожного суб'єкта.

Ці положення суттєво відійшли від моделі «жорсткого контролю згоди» (яка домінувала раніше) до моделі «пропорційного балансу інтересів», що робить європейський ринок даних значно привабливішим для легального обігу баз клієнтів порівняно з періодом одразу після набрання чинності GDPR. Однак на сьогодні важко зробити висновки, чи є це зламом чергової парадигми, чи все ж таки ці випадки є точковим вирішенням проблем, оскільки цифровізація суспільних відносин повинна вимагати посилення заходів захисту суб'єктів персональних даних.

Саме тому Україна має прийняти до уваги зазначені тенденції і актуалізувати національне законодавство до озвучених в статті викликів. А отже, на думку авторів, доцільним є прийняття змін в Закон України «Про захист персональних даних» щодо регулювання цивільного обігу баз даних, які містять персональні дані.

Список використаної літератури:

1. Дяковський О. С. Характерні риси прояву захисту персональних даних. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 2. С. 230-232. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-2/53>
2. Карпенко Д. В. Система суб'єктів прав на базу персональних даних. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2012. Вип. 14. С. 19-24.
3. Теремецький В. І., Карпенко Д. В. База персональних даних як об'єкт цивільних прав. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 287-295.

4. Різак М. В. Особливості адміністративно-правового забезпечення відносин обігу та обробки персональних даних в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 6, том 2. С. 118-121.
5. Колотило М. Ю. Теоретико-методологічні засади адміністративно-правового регулювання захисту персональних даних в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 2. С. 243-248. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-2/57>
6. Жорж М., Саттон Г. Аналіз Закону України «Про захист персональних даних». Страсбург: РЄ, 2012. 50 с.
7. Selling Personal Information: Data Brokers and the Limits of US Privacy Law / FTC Report. Washington : ACL Anthology, 2024. 15 p.
8. Звіт про діяльність Департаменту кіберполіції Національної поліції України у 2024 році. URL: <https://cyberpolice.gov.ua/news/zvitpro-diyalnist-departamentu-kiberpolicziyi-nacziionalnoyi-policziyi-ukrayiny-u--rocz-7074/> (дата звернення: 03.09.2025).
9. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 р. № 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення: 02.09.2025).
10. C-693/22 – I. (Vente d'une base de données). URL: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-693/22> (дата звернення: 02.09.2025).
11. Посібник з європейського права у сфері захисту персональних даних. Київ: К.І.С., 2020. 432 с.
12. Koninklijke Nederlandse Lawn Tennisbond проти Autoriteit Persoonsgegevens : Рішення Суду Європейського Союзу (Дев'ята палата) від 04.10.2024 р. у справі C-621/22. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62022CJ0621> (дата звернення: 03.09.2025).

Kuzmenko O. V., Antoshkina V. K. Personal databases as a subject of civil proceedings: the practice of the Court of Justice of the EU

The article is devoted to the study of the practice of the Court of Justice of the European Union on personal databases. The main provisions of civil law allow us to conclude that databases can be transferred on the basis of relevant contracts, however, their sale requires the explicit consent of the subject of personal data. In practice, this happens to the point that when issuing consent to the processing of personal data, companies try to include the maximum possible number of options, including the principle of transfer to third parties, which worsens to a violation of proportionality.

It is noted that the Law of Ukraine "On Copyright and Related Rights" in a certain database covers both digital and non-electronic databases, but emphasizes the digital nature of the object. In addition, it introduces a dual protection regime: copyright and a special kind of right (sui generis).

It is concluded that the Court of Justice of the European Union has formed a balanced position on the civil circulation of customer databases: 1) the consent of data subjects is no longer a mandatory condition in two large categories of cases (public interest and legitimate commercial interest); 2) the sale of customer databases is a normal civil transaction that is subject to the general principles of the GDPR and does not require individual permission from each subject. This provision has significantly moved away from the "strict control of consent" model (which dominated previously) to the "proportional balance of interests" model, which makes the European data market much more attractive for the legal circulation of customer databases, including the period immediately after the entry into force of the GDPR. However, it is difficult to draw conclusions today whether this is another paradigm shift or is still a point-by-point solution to the problem, since the digitalization of social relations should require enhanced measures to protect the personal data of subjects.

That is why Ukraine should take into account the above trends and update its national legislation to the challenges voiced in the articles. Therefore, in the opinion of the authors, it is advisable to adopt amendments to the Law of Ukraine "On Personal Data Protection" regarding the regulation of civil registration of databases that correspond to personal data.

Key words: personal data, civil circulation, data protection, General Data Protection Regulation (GDPR), case law, Court of Justice of the EU.